

5.10.2021

EOAK/8265/2020

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

JOULUHARTAUUS VAMMAISTEN PALVELUTALOSSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Validia Oy:n X:n kaupungin Validia-talon menettelyä jouluhartauden järjestämistä koskevassa asiassa.

Kantelija kertoi, että X:n kaupungin Validia-talon asuntoihin kuulutettiin 16.12.2020 klo 15.30 keskusradion kautta evankelis-luterilaisen seurakunnan jouluhartaus. Jouluhartauden pitämisestä ilmoitettiin asukkaille keskusradion kautta vain vähän ennen tilaisuuden alkamista. Kantelijan pyynnöstä huolimatta häntä ei avustettu muualle jouluhartauden ajaksi, eikä keskusradiota saanut kytkettyä pois päältä asunnossa.

Kantelijan mielestä on kestävämpiä kotirauhan ja uskonnonvapauden rikkomista ”pakkosyöttää” yhden uskontokunnan hartaushetkiä asuntoihin, joista asukkaat maksavat vuokraa. Kantelijan mukaan on myös kohtuutonta vaatia ihmisiä poistumaan asunnoistaan välttääkseen uskonnollisen ohjelman.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta X:n kaupungin psykososiaalisen tuen palveluiden palvelujohtaja antoi 25.2.2021 päivätyn selvityksen, johon oli liitetty X:n kaupungin vammaispalveluiden 24.2.2021 päivätty selvitys- ja lausunto sekä X:n kaupungin Validia-talon 28.1.2021 päivätty selvitys. Selvitykset ja lausunnot ovat tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yksilön itsemääräämisoikeuden voidaan katsoa kuuluvan osana perusoikeusjärjestelmäämme huolimatta nimenomaisen sitä koskevan perustuslakimaininnan puuttumista.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan esimerkiksi perustuslain 7.1 §:n säännös henkilökohtaisesta vapaudesta voidaan ymmärtää yleisperusoikeudeksi, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp, s. 46). Yksilön itsemääräämisoikeutta turvaavat myös muut vapausoikeudet, esimerkiksi uskonnon ja omantunnon vapaus.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.

Perustuslain 11 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Pykälän 2 momentin mukaan uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

YK:n vammaissopimuksen 19 artiklassa tunnustetaan kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertainen oikeus elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet.

YK:n vammaissopimuksen 22 artiklan mukaan asuinpaikasta tai järjestelyistä riippumatta kenenkään vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen tai kotiin ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa laittomasti loukata.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (sosiaalihuollon asiakaslaki) 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain 4 §:n mukaan hankittaessa palveluita yksityiseltä palveluntuottajalta, kunnan on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

3.2 Saatu selvitys

X:n kaupungin Validia-talon yksikönpäällikön selvityksen mukaan asukkaiden huoneisiin lähetettiin 16.12.2020 klo 15.30 keskusradion kautta joulutervehdys, joka kesti seitsemän minuuttia.

Joulutervehdyksellä oli tarkoitus korvata perinteinen – vapaaehtoisuuteen perustuva – jouluhartaus koronan aikana. Tällä poikkeuksellisella järjestelyllä haluttiin vastata asukaskunnan toiveeseen ohjelman järjestämisestä poikkeusaikana. X:n kaupungin Validia-talossa asuu 83 asukasta.

Selvityksen mukaan jouluhartaudesta tiedotettiin asukkaita keskusradion kautta noin kaksi tuntia ennen lähetystä. Tiedotuksen jälkeen kantelija oli lähettänyt asiasta heti sähköpostia yksikönpäällikölle. Tämän seurauksena kantelija oli avustettu sähköpyörätuoliinsa (klo 13.38). Selvityksen mukaan kantelijan kanssa oli samalla sovittu, että jos hän tarvitsee asunnosta poistumiseen apua, hän voi kutsua henkilökuntaa paikalle. Validia-talon selvityksen mukaan kantelija ei ollut kuitenkaan kutsunut apua, vaan kertoi jälkepäin kuunnelleensa varmuuden vuoksi musiikkia niin kovaäänisesti, ettei kuulisi joulutervehdystä.

Selvityksen mukaan asukkaan tarkempi informointi siitä, missä tällainen yleiskuulutus kuuluu (vain asukashuoneet, ei yleiset tilat), tulee ottaa huomioon jatkossa.

Selvityksestä ilmenee, että X:n kaupunki vastaa kantelijan palveluasumisen ja muiden vammaispalvelujen järjestämisestä.

3.3 Arviointi

Olen 5.2.2018 antamassani ratkaisussa EOAK/1076/2017 arvioinut uskonnonvapauden huomioon ottamista sairaalaolosuhteissa. Kyseisessä tapauksessa jouluaaton hartaushetki oli sairaalassa lähetetty osastoille yleiskuulutuksen kautta kysymättä etukäteen henkilökunnalta tai potilailta. Katsoin ratkaisussani, että sairaala oli loukannut kantelijan perustuslaissa turvattua uskonnon- ja omatunnon vapautta hänen jouduttuaan osallistumaan vastoin tahtoaan potilashuoneen kattokaiuttimista kuuluneeseen uskonnolliseen hartaushetkeen.

Edellä mainittu sairaalaa koskeva ratkaisuni ja nyt arvioitavana oleva kanteluasia sisältävät samoja kysymyksiä ja oikeudellisia elementtejä. Tämän vuoksi viittaa seuraavassa osin aikaisemmassa ratkaisussani todettuun.

Arvioin asiaa myös perustuslaissa turvattujen yksityiselämän suojan ja kotirauhan valossa. Tämä johtuu siitä, että vammaisten palveluasumisessa – toisin kuin sairaalassa – asuminen perustuu pääsääntöisesti huoneenvuokralakiin. Vammaisten palveluasumisessa on siis lisäksi kysymys vammaisen henkilön oman kodin ja siihen liittyvien oikeuksien turvaamisesta.

Totean, että perustuslain 11 §:n viimeinen virke "kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen" täsmentää eräitä ns. negatiivisen uskonnonvapauden ulottuvuuksia. Säännöksen perusteluiden mukaan tämä tarkoittaa, että ketään ei voida velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti jumalanpalvelukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen. Virkkeen tarkoituksena ei kuitenkaan ole estää muiden ihmisten positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. (HE 309/1993 vp, ks. myös PeVM 10/2002 vp). Vapaus uskonnosta koskee kaikkia kansalaisia ja on periaatteessa riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä, koska uskonnolliseen yhdyskuntaankaan kuuluvia henkilöitä ei voida pakottaa osallistumaan uskonnollisiin menoihin (PeVL 12/1982 vp).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on oikeuden uskonnonvapauden turvaavaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 9 artiklaa koskevassa oikeuskäytännössään katsonut artiklaan sisältyvän myös periaatteen julkiselle vallankäyttäjälle asetetusta neutraalisuuden ja puolueettomuuden vaatimuksesta. Tämän mukaan valtion on muun muassa edistettävä julkisen järjestyksen, uskonnollisen harmonian ja suvaitsevuuuden säilyttämistä erityisesti vastakkaisia näkemyksiä edustavien ryhmien välillä (esimerkiksi Lautsi ym. -tapaus 2011 ja Leyla Sahin -tapaus 2005). Ihmisoikeustuomioistuin on torjunut ajatuksen, että pelkästään perinteeseen vetoamalla voitaisiin vetäytyä ihmisoikeussopimuksen asettamista velvoitteista.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi katsonut, että vapaus tunnustaa tai olla tunnustamatta uskoa sisältää myös oikeuden olla joutumatta tilanteisiin, joissa henkilöä vaaditaan paljastamaan uskonsa tai joissa hänen on toimittava jollain sellaisella tavalla, josta voidaan tehdä päätelmiä hänen vakaumuksestaan (esim. Sinan Işık v. Turkki -tuomio 2010). Negatiiviseen uskonnonvapauden liittyen tuomioistuin on painottanut yksilön oikeutta olla tuomatta esiin omaa vakaumustaan myös valtion pidättäytymistä omalla toiminnallaan aiheuttamasta - välittömästi tai välillisesti - tilanteita, joissa henkilön vakaumus paljastuu (esim. Grzelak v. Puola, 2010, jossa tuomioistuin katsoi, että koulutodistuksista välillisesti ilmenevä osallistumattomuus uskonnon tunneille johti henkilön tarpeettomaan leimautumiseen).

Tietyn toiminnan järjestäjä on vastuussa toiminnan kohteen uskonnonvapauden turvaamisen toteutumisesta. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on annettu useita negatiivista uskonnonvapautta koskevia ja sivuavia päätöksiä esimerkiksi puolustusvoimien ja koulujen toimintaan liittyen (esimerkiksi AOA dnro 566/4/09 ja AOA 4812/4/09 ja EOAK/1417/2019). Apulaisoikeuskansleri piti päätöksessään (OKV/1361/1/2009) oikeuslaitoksessa järjestettäviä, tuomioistuimen itsensä järjestämiä ja koolle kutsumia uskonnollisia tilaisuuksia ongelmallisina julkisen vallan neutraalisuuden ja puolueettomuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämismuutoksen näkökulmasta etenkin silloin, kun niitä järjestetään läheisesti virkatoimintaan liittyen viraston tiloissa virka-aikana.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO 1985 A II 54) oli muun ohessa kysymys jumalanpalvelusten lähettämisestä keskusradion kautta vanhainkodin asukkaille. KHO pysytti asiassa lääninoikeuden päätöksen, jonka mukaan vanhainkodin johtaja saattoi huolehtia ja oli velvollinen huolehtimaan siitä, ettei jumalanpalveluksia keskusradion kautta välitettäessä loukattu asukkaiden hallitusmuodossa säädettyjä perusoikeuksia.

Julkisen vallan käyttöön kohdistuu velvoite kohdella tasapuolisesti kaikkia uskonnollisia yhdyskuntia tai maailmankatsomuksellisia suuntauksia (HE 309/1993 vp). Tästä on johdettavissa velvoite huolehtia myös siitä, että uskonnon harjoittamiseksi katsottavat tilaisuudet esimerkiksi vammaisten palvelutalossa on järjestetty siten, ettei kukaan vastoin tahtoaan joudu osallistumaan itselleen vieraan uskonnon harjoittamiseen.

En pidä hyväksyttävänä järjestelynä sitä, että vammaisten palvelutalon henkilökunta siirtää uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumattomat asukkaat tuoksi ajaksi muihin tiloihin pois omista kodeistaan. Perustelen näkemystäni edellä EIT:n ratkaisukäytännössä todetulla ja sillä, että sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen palveluasumisessa vammaiset henkilöt nauttivat kotirauhan ja yksityiselämän suojaa asuessaan omissa vuokra-asunnoissaan. Edellä todetun johdosta katson, että mikäli palvelutalon yleisen keskusradion kautta lähetetään uskonnollisia tilaisuuksia, tulisi asukkaalla olla – omasta asunnostaan käsin – mahdollisuus sulkea keskusradio tai vaihtoehtoisesti vaihtaa keskusradion kanavaa.

Korostan vielä, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu perustuslain 10 §:ssä. Säännöksen perustelujen (HE 309/1993 vp) mukaan yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisien tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.

Kotirauhan suojan ydinalueena on perustuslakivaliokunnan omaksuman tulkinnan mukaisesti henkilön asunto (PeVL 19/1985 vp, PeVL 1/1986 vp, PeVL 3/1987 vp), vaikka suoja sinänsä ulottuu laveammalle. Perustuslakivaliokunta on yleisesti edellyttänyt, että kotirauhan piiriin puuttumisesta on säädettävä lailla ja että puuttuminen on pääsääntöisesti mahdollista vain tärkeän yleisen edun sitä vaatiessa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on Suomen perustuslain 109 §:n mukaan valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Kantelukirjoituksen ja asiassa saamani selvityksen valossa katson, että X:n kaupungin Validia-talo on loukannut kantelijan perustuslaissa turvattua uskonnon- ja omatunnon vapautta hänen jouduttuaan osallistumaan vastoin tahtoaan asuntonsa keskusradiosta kuuluneeseen uskonnolliseen jouluhartaushetkeen. Tällä menettelyllä on puututtu myös perustuslaissa turvatun kotirauhan ja yksityiselämän suojan piiriin. X:n kaupungin Validia-talo on samalla sosiaalihuoltolain ja sosiaalihuollon asiakaslain vastaisesti laiminlyönyt toteuttaa kantelijan sosiaalihuoltoa niin, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Selvityksessään X:n kaupungin Validia-talo pahoittelee kantelijalle aiheutunutta epätietoisuutta ja vaivaa tapahtuneesta.

X:n kaupunki toteaa lausunnossaan ottavansa asian vakavasti. Kaupunki ilmoittaa kunnioittavansa asiakkaan oikeutta uskonnonvapauteen ja ilmoittaa vaativansa sitä myös palveluntuottajiltaan. Kaupungin lausunnon mukaan X:n kaupungin Validia-taloon on ohjeistettu kiinnittämään jatkossa huomiota asiakkaan oikeuteen kieltäytyä uskonnollisista ohjelma-numeroista.

4 TOIMENPITEET

Saatan X:n kaupungin Validia-talon (Validia Oy) ja X:n kaupungin tietoon edellä esittämäni käsitykset lainvastaisesta menettelystä jouluhartauden toteuttamisessa. Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Pyydän X:n kaupungin Validia-taloon / Validia Oy:tä ilmoittamaan minulle 30.11.2021 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt päätökseni johdosta.